

Т.Є. ОДАРЕНКО, канд. екон. наук, Харківська національна академія міського господарства

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглядаються сутність і особливості соціального інвестування в Україні, роль інститутів громадянського суспільства, сучасні тенденції та суперечності діяльності некомерційних організацій в контексті досвіду інших країн.

The role of the organizations of a civil society, modern lines and contradictions of activity of the noncommercial organizations in a context of experience of other countries are considered essence and features of social investment in Ukraine.

Конкурентоспроможна економіка неможлива без розвитку демократії, яка, в свою чергу, становиться більш економічно ефективною при високому ступені соціальної згуртованості населення.

Соціальна згуртованість складається з двох важливих параметрів сучасного демократичного суспільства: максимального охоплення громадян і розвитку соціального капіталу. До основних перешкод повноцінної участі громадян у суспільному житті відносяться законодавчі й адміністративні обмеження (наприклад, зайнятості), відсутність повної інтеграції до суспільства за культурними, національними й расовими ознаками, мовні бар'єри, віддаленість мешкання, непристосованість суспільної інфраструктури для похилих людей та інвалідів, складності доступу до засобів інформації, зокрема, Інтернету.

Соціальний капітал можливо визначити як комплекс зв'язків, що підтримуються на ґрунті неформальних цінностей, норм, понять і поділяються членами соціальних груп і спільнот, створюючи між ними критичну масу довіри і соціальної підтримки, ефект співробітництва й взаємодії.

На Заході інтерес до соціального капіталу, його вимірюванню і методам нагромадження різко підвищився після усвідомлення того, що реалізація ефективної політики економічного зростання і створення «економіки знань» потребує високого ступеня вміння окремих людей, соціальних груп і політичних партій співпрацювати для досягнення загальної суспільної мети. Соціальний капітал треба розглядати як особливий суспільний ресурс (капітал), який, взаємодіючи з іншими видами капіталу в контексті культурних, політичних, інституціональних і регуляторних умов, сприяє сталості й динамізму економічного зростання, тобто конкурентоспроможності.

Сучасна фінансово-економічна криза значно актуалізувала проблему пошуку соціальних резервів компенсації можливих втрат під час адаптації

нашої економіки до нових вимог. Стало очевидним, що традиційна дилема «влада або бізнес» звужує коло ключових суб'єктів суспільного життя. Світовий досвід підкреслив необхідність розвитку інститутів громадянського суспільства.

Теоретичні аспекти пошуку місця громадянських інститутів у сучасному житті пострадянських країн знайшли значне місце в роботах Р. Нуреева [1]. Проблеми зовнішніх ефектів і суспільного вибору з позицій мікроекономічної теорії скрупульозно проаналізовані В.Д. Базилевичем та його співавторами [2]. Своєрідний аналіз деяких соціальних аспектів розвитку сучасного українського суспільства здійснили М. Папієв [3], А. Алексеева [4] і багато інших дослідників.

На нашу думку, достатньо плідним може стати спільний аналіз закономірностей розвитку інститутів громадянського суспільства із специфікою функціонування соціального капіталу.

Громадянське суспільство є відкритою системою, в якій можливо визначити внутрішні й зовнішні відносини, наприклад, з державою і приватним сектором, спрямованим на отримання прибутку. У склад суб'єктів таких відносин, як правило, включають соціальні мережі, місцеві й недержавні організації.

Соціальні мережі є найбільш неформальними й "розмитими" організаціями. Вони звичайно діють у межах населеного пункту або його частини і ґрунтуються на таких ознаках, як спорідненість, сусідство, спільне навчання, національна належність і т.п.

Послуги громадянських інститутів можуть трактуватися як соціально значимі блага, тобто приватні блага, виробництво і споживання яких сполучено із значними зовнішніми ефектами. Крім того, по широкому колу економічних благ різні організації громадянського суспільства мають природні конкурентні переваги як перед комерційними структурами, так і перед державними установами. Таким чином, громадянське суспільство і його організації не є «чистими споживачами» суспільних ресурсів. Навпаки, їх економічні функції можуть спрямовуватися на підвищення ефективності використання ресурсів і економічне зростання.

Українці слабо беруть реальну участь у роботі інститутів громадянського суспільства. Так, участь у суспільних слуханнях про місцевий бюджет, роботі неурядових організацій, органів діяльності міської або районної громади та інших стандартних механізмах повсякденної роботи інститутів громадянського суспільства є принциповим виключенням, а не нормою поведінки.

Активізувати механізми громадянського суспільства може тільки політична еліта. Вихідна роль належить представникам локальних еліт, наприклад, місцевому і регіональному бізнесу. Але, як свідчать дослідження, бізнес, особливо малий і середній, не поспішають становитися перед своєю громадою соціально відповідальним у широкому розумінні, тому що це є елементарно не вигідно. У відповідь суспільство демонструє бізнес-еліті мінімум довіри.

Розірвати це порочне коло здатний спочатку сам бізнес, поступаючись часткою фінансового капіталу на користь капіталу соціальному. Перші кроки зроблені представниками великого українського капіталу. Програми соціальної відповідальності зводяться, як правило, до поліпшення умов праці персоналу, розвитку і навчання працівників компаній, благодійної допомоги, включаючи власні благодійні фонди (найбільш відомі фонди Р. Ахметова, В. Пінчука, О. Франчук). Малий і середній бізнес готовий підтримати вже існуючі громадські структури, а не створити високозатратні нові. Даний факт потребує більшої активності з боку інститутів громадянського суспільства, яким все складніше покладатися на кошти іноземних грантових фондів або держави. Вони повинні навчатися пропонувати вітчизняним підприємцям зрозумілі і прозорі проекти, а також бути готовими брати на себе відповідальність з взаємної звітності перед бізнесом. Тоді фінансовий капітал гармонійно поєднається з людськими ресурсами, сконцентрованими в громадських організаціях, і вони разом зможуть нарощувати соціальний капітал довіри та взаємодії в українському суспільстві.

Тенденції, які характерні для світового сектора добродійності потребують вивчення. По-перше, у країнах, що розвиваються, з'являються підприємці, які займаються добродійністю продумано, приймаючи часом дуже серйозні рішення. По-друге, добродійність перестає бути роздачею подарунків і переходить до соціального інвестування. І по-третє, активно росте соціальний франчайзинг, коли люди поширюють розроблену ними модель, передаючи досвід і стимулюючи інших займатися тим же.

У Західній Європі соціальні інвестиції практично витиснули добродійність, принаймні, фонди живуть по законах, що й стандартний бізнес. У Великобританії активно розвивається венчурна добродійність - коли підтримуються не конкретні проекти, а благодійні організації. Взагалі розвитку соціальних ініціатив, плануванню й аналізу їхньої діяльності в Європі приділяється велика увага. Ризики філантропії можна виміряти приблизно так само, як і ризики комерційних проектів, а при аналізі результатів використовуються ті ж інструменти. Із Заходу в Росію й Україну приходять нові технології одержання фондами коштів. Одна з них - direct debit. Її суть у тім, що притягнутий фандрайзером (фахівцем із залучення коштів у некомерційні (суспільні) організації) добродійник щомісяця виплачує порівняно невеликі платежі, призначені для рішення певних благодійних завдань.

Важливою сходинкою в історії російської добродійності стало прийняття два роки тому в РФ федерального закону, що визначає існування «цільових фондів». Цільовий фонд - це російський варіант ендаумента, розповсюдженого в Америці. Його суть у тому, що отримані від донорів гроші компанія (як правило, освітня, рідше - медична установа) не витрачає на поточні потреби, а в щось інвестує. При цьому вона має право витратити на свої цілі тільки отримані від вкладень доходи. Ендаумент — це ресурсний капітал некомерційної організації (НКО), що вкладається в акції або цінні

папери так, щоб організація одержувала щорічні відсотки. На подібний, не оподатковуваний податком дохід живуть у США університети, лікарні, театри. За рахунок ресурсного капіталу НКО повинні вести тільки основну статутну діяльність. У Росії найперший і великий цільовий фонд існує при Московському державному інституті міжнародних відносин. Загальний обсяг капіталів всіх російських цільових фондів - майже три мільярди рублів. Це стільки ж, скільки становить ендаумент одного музею Metropolitan у Нью-Йорку.

Ендаументи збираються ввести й в Україні. Відповідні норми прописані в законопроекті «Про добродійність і благодійні організації», що навесні був зареєстрований у Верховній Раді. При недоліку бюджетного фінансування ендаумент дає можливість істотно підвищити якість викладання, лікування й т.д.

Таким чином, розвиток соціального інвестування в нашій державі є важливим ресурсом накопичених соціально-економічних суперечностей.

Список літератури: 1. Постсоветский институционализм-2006. Власть и бизнес: Монография / Под ред. Р.М. Нуреева. – Ростов-на-Дону: Наука-Пресс, 2006. – 512 с.; 2. Мікроекономіка: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2007. – 677 с.; 3. *Патіев М.* Гражданское общество: миф, реальность или шанс?// Зеркало недели. – 2008. - №41. - С.3.; 4. *Алексеева А.* Новая волна богатства // Эксперт Украина. – 2008. - №1-2. – С.54-59.

Надійшла до редколегії 15.10.10